

MAHALLA DAVLAT VA JAMIYAT TARAQQIYOTINING OMILI**Yo'ldasheva Mahliyo¹****Andijon tumani 28- umumiy o'rta ta'lim maktabi Huquq fani o'qituvchisi****Sobirov Jamshidbek²****Andijon davlat universiteti Tarix fakulteti 3-kurs talabasi**<https://doi.org/10.5281/zenodo.7007638>

Annotatsiya: Mahalla - azaldan yurtimizda tarbiya o'chog'i, ota bobolarimizdan bizga meros bo'lib kelayotgan milliy qadriyatlar maskani, xalqimizning turmush va tafakkur tarzi sifatida etirof etib kelinadi. Odamlar o'rtasida mehr oqibat, ahillik hamda totuvli ehtiyojmand kishilar holdan xabar olish, to'y tomosha, hashar va marakalarni ko'pchilik bilan bamaslahat o'tkazish kabi el-yurtimizga xos urf – odat va an'analar, avvalambor mahalla muhitida shakllangan. Ushbu maqolada ayni ana shu mahalla haqida batafsil so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Mahalla, davlat, jamiyat, Avesto, O'zbek xalqi, fuqarolar yig'ini, mahalla raisi

O'zbekiston zaminidagi arxeologik manbalar va tarixiy adabiyotlar mahalliy aholining asrlardan buyon hududiy birliklarga qo'rg'on va mahallalarga birlashib, ma'lum tartiblar asosida yashab kelayotganidan dalolat beradi. Jumladan, sopollitepa yodgorliklari, – Avesto xabarlari, Narshaxiyning – Buxoro tarixi asari yoki A.Navoiyning – Hayrat ul abror dostonidagi ma'lumotlar ham buning yorqin dalilidir. Mahallalar, ayniqsa, sohibqiron Amir Temur tuzgan mashhur davlatda rivojlandi, gullab yashnadi. O'sha vaqtga kelib mahallalarda yashash istiqomat qilish fuqarolarning kasbi kori asosida tashkil topgan. Temirchilar, qurol yarog'sozlar tikuvchilar, charmdo'zlar, gilamdo'zlar, kulolchilar, quruvchilar va boshqa hunarmandlar bir joyda mehnat qilib hayot kechirgan edilar. Buyuk sarkarda amalga oshirgan ulkan harbiy yurishlarda mahallalarning bu namoyandalari faol va uyushgan holda qatnashgan. O'tmishimizning xonlik zamonlariga nazar tashlasak, o'nboshi, ellikboshi, yuzboshi va aminlarning har biriga o'z darajasida huquq berilib, xalq ularning chiqargan hukmlarini qonun deb bilgan. Mahallaning og'irligi, tashvishlari podshohlikka deyarli yetib bormagan. Rossiya bosqinidan ilgari Toshkent 160 mahallani o'z ichiga olgan to'rt dahadan tarkib topgan bo'lib, ularning maxsus jamoa kengashi, hokimligi bo'lgan. Mazkur kengash faoliyatida mahalliy hokimiyat vakillari – xalq tomonidan saylangan yuzboshi va mingboshilari ham qatnashganlar. Yuqorida keltirilgan fikr va muloxazalar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, mahalla va undagi boshqaruv tizimi qadimda mahalliy hokimiyatning o'ziga xos bir shakli, ko'rinishi tarzida faoliyat ko'rsatgan. Mahallani boshqarish jamoatchilik asosida olib borilib, o'zining tartib qoidalariga ega bo'lgan. Mahalla aholisi bu

qoidalariga bo'ysinishi shart bo'lgan. Mahalla oqsoqolining va jamoatchilik fikri, yig'ilish qarori hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan. Mahallalarda hukmron bo'lgan jamoa ruhi aholida o'zaro hamkorlik, o'zaro yordam, ahillik hurmat, odob axloq tuyg'ularini shakllantirishda katta yordam bergan. Zero mahalla – bu fuqarolar intilishi va sa'y harakati tufayli muayyan milliy axloqiy va maishiy tartib qoidalariga rioya qilish, maraka mavrid, yaxshi yomon kunlarni birga o'tkazish, ahillikni ta'minlashga xizmat qiladigan ijtimoiy iqtisodiy va hududiy jamoa bo'lib azaldan davom etib kelayotgan boshqaruv tizimi va ezgu qadriyatdir. Bu tarixiy, an'anaviy va doimo yosh navqiron, qudratli hodisani shunday ta'riflash joizdir. O'zbek xalqi 1991 yilda o'z mustaqilligiga erishganidan so'ng mamlakatimizda davlat va jamiyatni boshqarishning o'ziga xos shakli qaror topdi. Bu aynan uzoq tarixga ega bo'lib, hatto chorizm va sho'ro mustamlakachiligi davrida, qattiq tazyiq ostida ham o'z ta'siri va ahamiyatini yo'qotmagan mahalla an'anasidir. 1993 yilning sentabrda qabul qilingan – Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi qonun hamda 1998 yilning may oyidan kuchga kirgan uning yangi tahriri joylardagi mahallalarga katta huquq va vakolatlar beradi. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarishi ularning Konstitutsiya va boshqa qonunlar bilan kafolatlangan hamda tarixiy qadriyatlardan, an'alaridan kelib chiqqan holda mahalliy ahamiyatga molik masalalarni hal qilish borasidagi mustaqil faoliyat deb tan olindi va bu yo'lda davlat tomonidan har tomonlama qo'llab quvvatlanib kelmoqda. Yurtboshimiz ta'kidlaganidek, davlatimizning buyuk kelajagini jamoatchilik, fuqarolar bunyod etadi. Buning ma'nosi – mahalla o'zining hayotini hamda davlat rivojlanishi va kelajagini bunyod etishga bevosita mas'uldir. Chunki oddiy xalqning hayoti va muammolarining mahalladan yaxshi biladigan tashkilot yoki organ yo'q. Shu ma'noda Prizdentimizning – hammadan oldin odamlarning issiq sovug'idan, g'am-tashvishidan xabar topadigan kim? Albatta mahalla ahli. Turmush tarzini izga solish, kundalik muammolarni hal etish uchun, eng avvalo, mahalla faoliyatini kuchaytirishlariga yordam berish zarur degan fikr va tavsiyalari ayni muddaodir. Ho'sh bugungi kunda fuqarolar tashabbusi va say-harakati doirasida qanday masalalar o'z yechimini topmoqda? Ular tomonidan, asosan qaysi yo'nalishlarda ish olib borilayapti? Mahallalar, birinchidan, jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda fuqarolar ishtirokini ta'minlash, tajriba va ko'nikmalar ortirishda ko'mak berish, o'z hududida ijtimoiy-moddiy, ma'naviy marifiy vazifalarni hal etishda aholini birlashtirish madaniy ommaviy tadbirlarni o'tkazish, davlat siyosatini joylardagi ijrochisi sifatida mahalliy davlat organlarining tayanchidir. Ikkinchidan, fuqarolarning huquq va man'faatlari buzilgan holda ular nomidan tegishli mahalliy davlat hokimiyati va boshqaruv organlariga murojaat qiladi. Ushbu hudud aholisining huquq hamda manfaatlarini muhofaza qiladi. Shuningdek, muhtoj oilalarning uyidan foydalanish harajatlari va kommunal xizmatlari harajatlarini moddiy yordam ko'rsatish orqali to'laydi. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining uchinchi bir o'ziga xos jihati, ularning jamoa vakilligi shaklida faoliyat yurgizishidir. buning ma'nosi shundaki fuqarolar yig'ini davlat nomidan emas, qonunga binoan muayyan ishlar doirasida ma'lum bir hududiy jamoa nomidan harakat qiladi., ayni vaqtda, fuqarolarning jamiyat taraqqiyotida bevosita hissa qo'shishlariga imkoniyat yaratadi. – Kuchli

davlatdan kuchli fuqarolik jamiyati sari tamoyili o'z-o'zidan ma'lumki, u davlat organlarining vakolatlarini asta sekinlik bilan bosqichma-bosqich fuqarolik jamiyatiga o'tkazishni taqozo etadi. Prezidentimiz mustaqillikning dastlabki yillaridanoq bu g'oyani ilgari surgan edi. SHu boisdan ham 1999 yil 14-15 aprelda Oliy Majlis 14- seesiyasida "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari To'g'risida" gi qonunning yangi tahriri qabul qilindi. Bu qonunda fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining maqomi to'liq belgilab berildi. Ular faoliyatining asosiy printsiplari demokratik, oshkoralik, ijtimoiy adolat, insonparvarlik, mahalliy hokimiyatga molik masalalarni echishda mustaqillik, jamoatchilik asosida o'zaro yordam holatlari belgilab berildi. o'zini- o'zi boshqarish organlarini saylash tartibi, faoliyatini tashkil etish hamda vakolat doirasi qonun bilan belgilab qo'yildi. Respublika miqyosida oqsoqollar Kengashining tuzilishi jahon tajribasida yangilikdir. Bu bilan O'zbekiston dunyodagi davlat boshqaruvi sohasida chinakam xalqchil shaklidagi o'ziga xos milliy davlat tuzilmasining asoschisi bo'lib qolishidan darakdir. Demak, qonunga ko'ra fuqarolik jamiyatini barpo etishda mahalla davlatga, jamiyatga eng yaqin idoradir. O'zini o'zi boshqarish tizimining, O'zbekiston Respublikasi qonuni. – Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida mahallaning tub ma'nosiga, mohiyatiga Prezidentimiz yuksak baho berib kelmoqda.

Mustaqillik davrida mahallalar fuqarolar yig'inlari oqsoqollari, «Mahalla» jamg'armasi va uning mahalliy tashkilotlari rahbarlarining sifat tarkibi yaxshilanib bordi. Huquqiy demokratik davlatda saylov qonunlari va uni o'tkazish muhim o'rinni egallaydi. Buning yorqin isbotini «Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish» organlariga saylov o'tkazish ham istisno emas. 2003 yil 12-27 noyabr kunlari respublika «Ijtimoiy fikr» jamotchilik fikrini o'rganish markazi mamlakatning turli mintaqalaridagi 2044 ta respondent ishtirokida o'tkazgan so'rov tadqiqoti aholining aksariyat qismining (69,4%) saylovlardan xabardorligi ma'lum bo'ldi. Mazkur saylovlar fuqarolarning siyosiy madaniyati va huquqiy ongi yuksalganligini ko'rsatdi. Chunoschi, 35 ta yig'in raisligi va oqsoqolligiga ko'rsatilgan nomzodlar saylanmay qoldilar. 74 ta yig'inda rais va oqsoqollarning 2,5 yillik faoliyati qoniqarsiz, deb topildi. Barcha saylovlar davomida ko'rsatilgan 21306 ta nomzodlardan 8360 tasi saylanganligi, ularning muqobillik asosida o'tganligini, fuqarolarga tanlash imkoniyati berilganligini ifodaladi. Yangi saylangan fuqarolar yig'inlari raislari (oqsoqollari) ning 75,7 foizi oliy ma'lumotli (2001 yilda 73,2 % edi) nomzodlar ichidan saylandi. Ularning 49,1 foizi 50 yoshgacha bo'lgan kishilardan iborat bo'ldi. Saylangan oqsoqol yoki raislarning 8,7 foizini ayollar tashkil etdi. Oqsoqollarning to'rtidan biri mazkur lavozimga ilk bor saylandilar. Mazkur saylovlardagi majlislar, undagi muhokamalar, bahs va munozaralar mahalliy davlat hokimiyati organlari vazifalarini fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlariga bosqichma-bosqich o'tkazish borasidagi siyosatni fuqarolar qo'llab-quvvatlayotganligini ko'rsatdi. Shu bilan birga, saylovlar davlat qurilishi va jamiyatning barcha sohalarini erkinlashtirishda, fuqarolar yashash joylaridagi muhim ijtimoiy-siyosiy masalalarni hal etishda, aholi faolligini oshirishda mahallalarning o'rni va ahamiyati yildan-yilga ortib borayotganligini,

«Kuchli davlatdan - kuchli fuqarolik jamiyati sari» kontseptual siyosiy dasturni hayotga tatbiq etish o'zining ijobiy va samarali natijasini berayotganligini namoyish etdi. "Fuqarolar yig'ini raisi (oqsoqoli) va maslahatchilari saylov to'g'risida"gi qonunga ko'ra mamlakatimizda 2006 yil may-iyun oylarida bo'lib o'tgan fuqarolar yig'ini raislari (oqsoqollari) va ularning maslahatchilari saylovi o'tkazildi. Bu saylovda 10 mingga (9941) yaqin fuqarolar yig'inlari raislari va ularning maslahatchilari saylandi (8843 nafar fuqarolar yig'ini rais (oqsoqol)larini saylash uchun 27 715 ta nomzod ko'rsatildi) 97273 nafar rais maslahatchilari ham saylandi. Saylanganlardan 6016 kishi yoki hamma raislarning 68 foizi oliy ma'lumotga ega, 4177 nafari (47%) 50 yoshga, 818 nafari (9%) esa 40 yoshga etmagan fuqarolardan iborat. Ular orasida ayollar soni ko'paydi: 2003 yilda ular 734 nafar (9%) bo'lgan bo'lsa, 2006 yilda 981 nafar (11%)ni tashkil etdi. Yuqorida aytilgan fikrlardan ko'rinib turibdiki, qadimdan mahallalar tartib intizom, ozodalik, urf odat va an'analarni qadrlash ishlarida, insonlarning bir biriga mehr oqibatli bo'lishiga juda katta mas'uliyatli vazifalarni bajargan. Eng asosiysi, jamoatchilik boshqaruvining ahamiyati yuqori bo'lgan. Hozirda bu maqom davlatimiz mustaqilligi nemati bilan shakllanmoqda o'smoqda, xalqimizning roziligi va xursandchiligiga sabab bolayotir. Bu esa noyob milliy qadriyatimiz va muhim boshqaruv omili – mahalla tizimining porloq istiqbolining ishonchli kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Кубаева Ш.Т. Ўйин ва инновацион тафаккур (онтологик ва гносеологик таҳлил). Фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. – Самарқанд 2019. –Б.17.
2. TOLIBJONOVICH, M. T., & OGLI, G. O. R. (2020). Lombard Microcredit Organization Its Concept and Its Importance Today. *JournalNX*, 6(10), 109-111.
3. Tolibjonovich, Madumarov T., and G'Ulomjonov O. R. O'G'Li. "The Constitution is a Legal Guarantee for the Development of the Country and the Well-Being of Society." *International Journal of Human Computing Studies*, vol. 3, no. 2, 2021, pp. 105-109, doi:[10.31149/ijhcs.v3i2.1554](https://doi.org/10.31149/ijhcs.v3i2.1554).
4. Abdumalikovich, E. A. (2018). Innovatory methods of working with unorganized youth. *European science review*, (9-10-1), 259-260.
5. Азизбек Эгамбердиев. (2022). ТАЛАБАЛАРНИНГ ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТРАНСФОРМАЦИЯСИГА МУНОСАБАТИ (ЭМПИРИК ТАҲЛИЛ). *E Conference Zone*, 206–210. Retrieved from <https://www.econferencezone.org/index.php/ecz/article/view/1412>
6. EditorJournals and Conferences. (2022, May 14). YOUTH OUTLOOK AND INNOVATIVE THINKING. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/QNCKP>
7. Abdurakhmonov Khasan Ibroximovich. (2022). INNOVATIVE THINKING AND ITS FORMS AND TYPES OF MANIFESTATIONS. *European Scholar Journal*, 3(5), 38-41. Retrieved from <https://scholarzest.com/index.php/esj/article/view/2199>

8. Yuldashevna, S. G. Didactic Fundamentals Of Drawing In Fine ARTS Classes. JournalNX, 851-853.
9. Каримов И.А. Ўзбекистон келажаги буюк давлат. Т.1.-Т.: «Ўзбекистон»,1996.
10. Каримов И.А. Қонун ва адолат устуворлиги фаолиятимиз мезони бўлсин. Сурхондарё вилоят халқ депутатлари Кенгашининг навбатдан ташқари сессиясида сўзланган нутқ. Т-12. Т.: Ўзбекистон. 2004.
11. Каримов И.А. Эл-юртга ҳалол, виждонан хизмат қилиш ҳар бир раҳбарнинг муқаддас бурчи. Андижон вилоят халқ депутатлари Кенгашининг навбатдан ташқари сессиясида сўзлаган нутқ. «Ишонч», 2004. 26 май.